

Vzdělání je ta nejlepší investice pro naši budoucnost Chytřejší a vzdělanější Česko

Priority:

- Vzdělání se musí stát nejvyšší národní prioritou
- MŠMT musí být řízeno jako strategicky nejdůležitější česká firma
- Ředitel školy musí být ředitel - vůdčí osobnost s odpovídající kvalifikací
- Učitelství musí být rehabilitováno
- Vysoké školy musí dostat příležitost se plně osamostatnit

Kvalitní vzdělání je předpokladem prosperity a šťastnějšího života nás všech. Jak jsme na tom s kvalitou našeho vzdělání? Jak se připravit na překotný technologický pokrok příštích 25 let? Jak by měly být naše děti připraveny pro budoucnost? Co je třeba pro chytřejší a vzdělanější Česko?

Varovné trendy pro budoucnost. Zlepšovat vzdělání se dlouhodobě nedaří. Léta vládne na většině základních a středních škol nuda, nezájem a nechť se učit. Vysoké školy berou každého ochotného vyplnit přihlášku. Kdo po prvním roce neuspěje, má naději pokračovat alespoň na některé z pedagogických fakult. Neznamená to ale, že by se chtěl stát učitelem. Často chce jen vysokoškolský diplom pro jiné zaměstnání. Proč zůstat učitelem, když to je jedno z nejhůře placených zaměstnání? Práce pro všechny ostatní je zatím stále dost a tak málokdo cítí potřebu se dále vzdělávat.

Většina rodičů, vedení škol, zřizovatelů, a ministerstvo školství si rizika současného vývoje buď nepřipouští, nebo je to nezajímá, nebo si nevědí rady. Ve způsobu výuky se mnoho nezměnilo. Převládá přesvědčení, že když se nedaří, je třeba centralizovat a přitvrdit jako za dob Marie Terezie. Z centra se na vedení škol valí laviny strategických direktiv, iniciativ, zákonů, rámcových programů, šablon, vyhlášek, dotazníků, nařízení a povinných školení co a jak učit. Peněz je dost na všechno až na učitele. Pro učitele je peněz málo. Převládají pochyby, zda peníze státního rozpočtu jsou do školství investovány smysluplně.¹ Česká školní inspekce se snaží kontrolovat. Zlepšení je ale v nedohlednu. Navíc už teď ale všichni vědí, že většinu encyklopedických znalostí, které školy dětem vnucují, budou sotva kdy potřebovat.

Přibývá nespokojených rodičů. Hledají prostředí, které by jejich děti inspirovalo a motivovalo touhou po poznání. Chtějí, aby je škola naučila logicky myslet, komunikovat, rozhodovat, spolupracovat, umět se rychle naučit a pochopit co je třeba. Chtějí, aby se jejich děti do školy těšily. Jen velmi vzácně ale nacházejí pochopení. Vedení většiny základních a středních škol nemá potřebnou kapacitu ani zájem. Zdaleka ne všem nespokojeným rodičům se daří dostat děti do soukromých škol, které se moderní metody výuky snaží uplatnit. Většina soukromých škol má lepší vedení, lepší učitele, lepší vybavení. Má víc svobody rozhodování, víc peněz. Lépe hospodaří. Mnozí rodiče ale nechtějí za vzdělání svých dětí platit.

V rozdělování státních peněz na vysoké školství hraje prim politika. Kvalita vzdělání hraje druhé housle. Čím více studentů vysoká škola získá, tím víc peněz dostane od státu. Konkurence je velká. Studenti mají na výběr ze 77 vysokých škol. Snad i proto jsou výdaje na jednoho

¹ Jedním z příkladů je čerstvá zpráva Národního kontrolního úřadu: Peněžní prostředky vynakládané na rozvoj vzdělávání v České republice, duben, 2017. (<https://www.nku.cz/assets/kon-zavery/k16013.pdf>). Kauzy „Internet do škol“ či „Příprava maturitních zkoušek“ jsou dva další příklady. Převládá dojem, že český vzdělávací systém je „top heavy“.

vysokoškolského studenta jedny z nejnižších mezi vyspělými zeměmi. Náročnější vysoké školy se snaží doplnit vzdělání, kterého se studentům nedostalo na střední škole. I tak jsou nuceni ke schovávavosti. Mnozí vysokoškolští pedagogové - létající profesori - létají ze školy na školu aby si přivydělali. Výuku často svěřují svým asistentům. Doktoranti hledají vedlejší zaměstnání aby se užívali. V posledních letech stát vybudoval řadu špičkově vybavených výzkumných center za evropské peníze. Věda, výzkum a inovace ale vážnou.

Čeká nás překotný technologický pokrok. To, co psal v roce 1920 Karel Čapek o univerzálních robotech v dramatu RUR, bude překonáno. Vzdělání ovlivní zda se lidstvo vypořádá s technologickým pokrokem lépe než v tragickém konci RUR.

Za 50 let bude zřejmě možné si stáhnout vlastní paměť na digitální platformu a tak si zajistit virtuální život věčný.² O něco později pokrok biotechnologie a genetického inženýrství snad umožní i návrat vlastní digitálně uložené paměti do nového těla. Stěží si lze domyslet třeba „jen“ morální a etické důsledky této fantazie, která se ale začíná již dnes přibližovat realitě.

Během příštích 25 let nás čeká mnoho nového, převratného. Týká se to všech aspektů našeho života - morálky, etiky, kultury, vědy, práce, výroby, životního prostředí, zdraví i volného času. S lepším vzděláním se nám bude lépe dařit se s tímto novým světem vypořádávat.

Během příštích 25 let se otevřou nové cesty k rychlejšímu, účinnějšímu a tím snadnějšímu studiu. Umožní to poznatky z výzkumu lidské paměti a mozku, technologie urychlující chápání, a možnosti studovat kdekoli kdykoli pod vedením těch nejlepších učitelů a profesorů. Digitální forma vzdělání bude dominovat na všech úrovních. Mnohé tradiční vzdělávací instituce včetně univerzit zaniknou.

Globalizace ovlivní vzdělání. Čerstvým příkladem je uznávání mezinárodních certifikátů místo maturity z angličtiny. Prosazuje se mezinárodní maturita - International Baccalaureate (IB) a Advanced Placement (AP) International Diploma. Bude přibývat studentů, kteří dají přednost mezinárodní maturitě před českou.

Povolání učitele čekají již dnes převratné změny. Učit budou stále častěji super učitelé - ti s mimořádnými schopnostmi učit zábavnou, inspirativní a motivující formou. Bude jich pár a učit budou přípravou studijních materiálů online pro učitele ve školách. Z většiny dnešních učitelů se postupně stanou průvodci, kteří budou online materiály využívat a přizpůsobovat zájmu a schopnostem svých svěřenců.³ Tak učí již osmým rokem někteří čeští učitelé gymnázii v online programu Centra pro talentovanou mládež (CTM).⁴

Během příštích let nás bude zaměstnávat čtvrtá průmyslová revoluce a nezadržitelný postup globalizace. Roboti budou přebírat lidskou práci, pronikat do průmyslové výroby, dopravy a služeb. Postupně nahradí řadu profesí. Do každodenního života budou stále rychleji pronikat poznatky umělé inteligence, virtuální reality, nanotechnologie, biotechnologie, genetické inženýrství, energetiky; to vše s etickými a morálními důsledky, na které je třeba se připravovat.

² <http://www.quantumrun.com/podcast/episodes/human-evolution-into-computers-by-2070-s1e1-life-in-2030-podcast/>

³ The Atlantic: <https://www.theatlantic.com/education/archive/2015/03/the-deconstruction-of-the-k-12-teacher/388631/>

⁴ Centrum pro talentovanou mládež (CTM): www.ctm-academy.cz.

Stále důležitější bude proto morální integrita, osobní zodpovědnost, schopnost logicky myslet, rozhodovat, spolupracovat, umět se domluvit jinak než jen česky, umět se přeškolit.

Globalizace a překotný technologický pokrok bude provázen řadou lokálních i globálních konfliktů i doufejme „jen“ dílčích katastrof. Podaří-li se je překonat je ve hvězdách. Je ale pravděpodobné, že ti lépe vzdělaní budou lépe připraveni se s překotným technologickým pokrokem a s tím co jej bude provázet lépe vypořádat.

Jak připravit naše děti pro budoucnost. Ve světové odborné literatuře převládá názor, že v moderní výchově by encyklopedické znalosti měly ustoupit do pozadí. Důraz je třeba klást na morální a etickou integritu, logické myšlení a schopnost sebevědomě komunikovat. To jsou kompetence a dovednosti, které mají dnešní děti připravit na budoucnost.

Množí se příklady úspěšné realizace poznatků moderní pedagogiky v praxi. I tak v českém školství dál převládají tradiční postupy. Děti se ale nenaučí diskutovat v prostředí, ve kterém se s nimi nediskutuje. Nenaučí se rozhodovat v prostředí, ve kterém o ničem nerozhodují. Nerozvinou své kritické myšlení, pokud musí hlavně poslouchat.

Příkladem úspěšné realizace poznatků moderní pedagogiky hodného následování je singapurské ministerstvo školství. To definuje dovednosti a kompetence na základní, středoškolské a vysokoškolské úrovni takto:⁵

Absolvent základní školy by měl:

- být schopen logicky myslet a sebevědomě komunikovat
- být schopen rozlišit dobro od zla
- znát své silné a slabé stránky
- být schopen spolupracovat, sdílet, a pomáhat druhým
- být zvědavý
- být hrdý na svou práci
- mít zdravý životní styl a zájem o kulturu
- znát historii a milovat svou vlast

Absolvent střední školy by měl:

- nést osobní odpovědnost za svůj profesní a společenský růst
- být čestný a poctivý
- věřit ve svou schopnost přizpůsobit se změnám
- být schopen pracovat v týmu, motivovat, naslouchat a chápat druhé
- být zvědavý a tvořivý
- respektovat názory druhých a sebevědomě komunikovat
- sportovat, udržovat se ve zdravé kondici, věnovat se kultuře
- znát historii, věřit a pracovat ku prospěchu nejen svého ale i své vlasti

Absolvent vysoké školy by měl:

- mít morální odvahu postavit se za správnou věc
- být houževnatý a vytrvalý tváří v tvář nepřízní osudu

⁵ Ministry of Education, Singapore: <https://www.moe.gov.sg/education/education-system/desired-outcomes-of-education>

- být schopen pracovat v cizím kulturním prostředí, být společensky zodpovědný
- být zvědavý, tvořivý, a podnikavý
- být schopen kriticky myslet a přesvědčivě komunikovat
- být houževnatý a cílevědomý ve snaze dosáhnout co nejlepších výsledků
- sportovat, udržovat se ve zdravé kondici, věnovat se kultuře
- znát historii, být hrdý na svou vlast, usilovat o její co nejlepší postavení ve světě

Jak by asi dnes dopadli čeští žáci a studenti ve srovnání se svými singapurskými vrstevníky? A co je důležitější – jak dopadnou během svého dalšího života?

Před mnoha lety Singapuřané pochopili, že kvalitní vzdělání je ta nejlepší investice pro budoucnost. Vzdělání se pro ně stalo nejvyšší národní prioritou. Stabilní politická podpora, realistická strategie, odpovídající rozpočet⁶ a kvalitní vedení již léta přinášejí své ovoce. Během jedné generace z chudého městského státu mnoha národností a jazyků vzniklo jedno z nejmodernějších a nejbohatších komerčních, finančních a dopravních center na světě. Je to skvělý příklad. Je ale i řada dalších.

Bez shody, podpory a kompetence na národní úrovni jsou rodiče a jejich děti odkázáni sami na sebe. Individuální strategie „zachraň se, kdo můžeš“ vede k elitářství a destabilizaci společnosti. I takových příkladů je celá řada. Česku hrozí, že stále více rodičů se svými dětmi bude tyto příklady následovat. Drtivá většina rodičů zatím ale vůbec netuší co se děje. Jsou se vzděláním svých dětí spokojeni.

Česko chytřejší a vzdělanější. Vzdělání se musí stát nejvyšší národní prioritou. Podobně jako Singapur potřebuje i Česko stabilní politickou podporu a kvalitní vedení. Snad všichni se shodují, co by se mělo změnit pro chytřejší a vzdělanější Česko.⁷ Nedaří se ale najít způsob jak potřebné změny uskutečňovat. Bílé knihy Národního programu rozvoje vzdělávání a řada dalších iniciativ zůstává na papíře.⁸

Dalo by se Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy (MŠMT) řídit jako strategicky nejdůležitější česká firma?⁹ Jak rozhybat český vzdělávací systém na všech úrovních: předškolní, základní, střední, a vysoké? Jak vyhnat ze základních a středních škol nudu, nezám a nechut se učit? Jak posílit osobní zodpovědnost všech studentů k poctivému studiu na vysoké škole?

MŠMT je komplexní holdingová společnost s dlouhou řadou dceřiných podniků. MŠMT by mělo každý rok předložit výroční zprávu o svém hospodaření. Národní kontrolní úřad by měl zprávu podrobit hodnocení efektivnosti výdajů a personálního obsazení MŠMT (vysvědčení pro ministerstvo). Klíčový je ekonomicky pohled, výkonnost, ne pouze účetní správnost.

Školský výbor Poslanecké sněmovny by měl každoročně výsledky hodnocení MŠMT odborně posoudit. Měl by k tomu organizovat semináře, slyšení domácích i zahraničních odborníků,

⁶ Singapur vynakládá podstatně méně na vzdělání (3.3% HDP) než Česko (4.2% HDP), přesto dosahuje daleko lepších výsledků.

⁷ Existuje řada skvělých a stále aktuálních podrobných návodů jak české školství zlepšit. Jeden příklad za všechny: *Klesající výsledky českého základního a středního školství: fakta a řešení*, McKinsey & Company, duben 2007.

⁸ Strategii – snů jak uskutečnit potřebné změny k lepšímu jsou celé knihovny. Ředitel pražského Gymnázia Nad Alejí Jiří Benda před časem řekl Hospodářským novinám: „Mnoho lidí za podpory ministerstva sepisuje mnoho studií a strategií, jak talentované žáky podporovat. Vím také, že tyto studie jsou vhodné maximálně k tapetování“. Nejde ale „jen“ o talentované.

⁹ Humorná nadsázka neuškodí. Uplatnění principů moderního firemního řízení by bylo pro české školství spásou.

apod., to vše za účasti široké veřejnosti. Následně, podobně jako Správní rada akciové společnosti, by měl schvalovat úkoly MŠMT na další rok, průběžně dohlížet a kontrolovat plnění, zkoumat a ověřovat výsledky hodnocení, zároveň ale také sledovat realizaci dlouhodobé strategie vzdělávání.¹⁰ Mnozí po takové zprávě léta marně volají. Proč dosud není běžně k dispozici veřejnosti?

Další nutný krok je rozhybat základní a střední školství. Školy jsou v daleko větší míře závislé na místních a krajských zřizovatelích než na MŠMT. Jak si ale vysvětlit rozdíly ve výsledcích vzdělání mezi školami. Ředitel hraje rozhodující roli. Je proto životně důležité, aby ředitel byl skutečně ředitel, ne úředník odsouzený na milost či nemilost vrtochům zřizovatele. Ve výběrovém řízení musí rozhodovat vzdělání, profesionální schopnosti, reputace, ne příslušnost k politické straně. Úředníka je třeba nahradit ředitelem, osobností s vůdčími schopnostmi. Hlavním úkolem ředitele je formovat kvalitní učitelství. Ředitel by proto měl mít, mimo jiné, plnou zodpovědnost za osobní hodnocení, karierní plány a platy učitelů. Nelze přece motivovat a hodnotit učitele pouze slovy nebo externě podle normo-tabulek MŠMT.

Nutnou podmínkou pro chytřejší a vzdělanější Česko jsou skvělí učitelé. Stále se najdou. Ne všichni utekli do jiných profesí. Jméno jim ale kazí pověst jejich povolání - *když mě nikde nevezmou tak snad bych mohl být alespoň učitel*. To je stav který nelze dál tolerovat.

Je třeba přehodnotit a zkvalitnit všechno od práce pedagogických fakult, výběru nejlepších studentů k učitelství, přípravy na pedagogických fakultách, praxe, počátky ve škole, pravidelné osobní hodnocení, až po požadavky na průběžné zvyšování kvalifikace.¹¹ Součástí musí být i odpovídající platové ohodnocení. Kvalitní kandidáty pro učitelství nelze přesvědčovat pouze slovy.

Systematická personální politika MŠMT a zřizovatelů musí zajistit důstojnou rehabilitaci učitelství během příštích 4-6 let. Naléhavá náprava je nutná zejména v matematice a fyzice. Do školy by se tak mohli vrátit i učitelé, kteří museli své povolání opustit z existenčních důvodů. Do pěti let by měl mít každý ředitel na výběr z řady kvalitních kandidátů na každé volné místo. Dnes musí prosit přesluhující učitele, aby odložili odchod do důchodu.

Učitelství čekají převratné změny. Učitel musí inspirovat a podporovat touhu po poznání. Chce to jen chtít využít příležitosti ke zvyšování vlastní kvalifikace k efektivnější výuce. Ti nejlepší budou super učitelé připravující digitální zdroje. Ostatní se stanou průvodci, kteří budou digitální zdroje využívat. Dá jim to příležitost a čas individualizovat výuku podle schopností a zájmu svých žáků. Umožní jim to lépe se věnovat jak talentovaným, tak i těm kteří potřebují mimořádnou péči. Drtivá většina kvalitních online zdrojů je ale k dispozici pouze v angličtině. Moc by proto prospělo, kdyby jak učitelé tak jejich žáci se co nejdříve naučili ovládat angličtinu.¹²

Jak přispívají zřizovatelé, hejtmani, k co nejlepším výsledkům škol ve svých krajích? Měli by konečně začít se systematickým hodnocením ředitelů. To zatím probíhá pouze sporadicky.

¹⁰ Neexistuje jasné, komplexní, důvěryhodné hodnocení účinnosti výdajů na vzdělávací programy MŠMT. Přetrvává dojem že český vzdělávací systém je „top heavy“ i proto že schází zpětná vazba a není jasné kam systém směřuje.

¹¹ Návrh „*Jak vychovávat české učitele budoucna*“, Centrum pro talentovanou mládež (CTM). Návrh byl poskytnut a konzultován s pedagogickými fakultami univerzity Karlovy a Palackého v březnu 2017.

¹² Způsob jak toho dosáhnout je mimo jiné přestat dabovat anglické filmy jak je to již mnoho let zvykem třeba ve Skandinávii.

Zřizovatelé nemají často představu o výkonnosti svých škol. Jsou to politici s mlhavými představami o studijních výsledcích kraje, srovnáními se zbytkem republiky. Jaká opatření byla schválena pro zlepšení? Jsou účinná? To vše jsou otázky, na které rodiče až příliš často nenaleznou u zřizovatelů jasnou odpověď.

České vysoké školy by měly být autonomní, nezávislá centra vzniku nových poznatků a inovací. Bez zásadních změn nejsou a nebudou! Zůstanou odkázány na financování ze státního rozpočtu. Politici vždy spíš přidají na důchody než na provoz vysokým školám. A proto se stárnoucí populací bude peněz pro vysoké školy stále méně a méně.

Dnešní závislost vysokých škol na státním rozpočtu vyhovuje skoro všem zúčastněným, jen ne snahám posílit kvalitu studia a osobní zodpovědnost studentů. Proto je třeba školné! Těm kterým domácí pohoda nevyhovuje utíkají za vzděláním a vědou do světa.

Z plné autonomie jde strach, strach vedení škol z odpovědnosti za výsledky práce, strach ze ztráty možností vymluvit se na nepřízeň politiků, nedostatek finančních prostředků ze státního rozpočtu a další „objektivní příčiny“. Pokračování pohody garantuje pohodu výmluv a pokračování slabé výkonnosti v mezinárodních srovnáních.

Proč nedát českým univerzitám možnost se plně osamostatnit? Ať ukáží co umí! Proč nepřipravit pobídku k plnému osamostatnění? Odstupné? Která veřejná vysoká škola by se toho odvážila?

S plným osamostatněním by hlavním zdrojem příjmů mělo být školné a granty tak jak tomu je na většině špičkových univerzit. Transformaci je možno ulehčit přechodným obdobím pro nutné systémové změny včetně dostupnosti vysokoškolského vzdělání. Úspěšných příkladů zajištění dostupnosti hodných následování je řada. Chce to jen chtít se poučit a změny prosadit. Proč ale? Pohoda je pohoda!

Je toho mnoho ve vzdělání co je třeba zlepšit.¹³ Kde je vůle tam je cesta. Moc by prospělo, kdyby rodiče, děti, učitele, profesori a politici všichni táhli za jeden provaz. Ze všeho nejvíc je potřeba kvalitní vedení. Vzdělání je ta nejlepší investice pro budoucnost, musí se stát národní prioritou. Česko musí být chytřejší a vzdělanější. Určitě na to má!!!

MHerman
April 2017
Arlington, VA

¹³ Slovenské ministerstvo školství predstavilo minulý mesiac obsáhlou štúdiu „UČIACE SA SLOVENSKO Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania.“ Návrh je predložený verejnosti k diskuzii, březen 2017. Máme se Slovenskem hodně společného.